

Ю. В. Корнєв,
кандидат юридичних наук, доцент

Л. В. Берегович,
студентка

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТУ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: civilne@meta.ua

Мета: у статті розглядається проблема колізійного регулювання сімейних правовідносин на міжнародному рівні, яка зумовлена різними релігійними, національними, соціально-економічними та побутовими особливостями, що відіграють значну роль у формуванні актів національного законодавства, зокрема сімейного. **Методи дослідження:** використані методи аналізу, порівняння та синтезу. **Результати:** пропонується ряд заходів щодо вирішення конфлікту колізійного регулювання сімейних правовідносин.

Ключові слова: іноземний елемент; колізії; сімейні правовідносини.

Постановка проблеми та її актуальність. Стрімкий шлях до євроінтеграції, підписання згоди на безвізовий режим з Україною 17 травня 2017 року, спричинило стрімке зростання перебування іноземних громадян на території України, зокрема збільшення кількості родин з різним громадянством. Військовий конфлікт, економічна криза на теренах України змусила багатьох українців молодого покоління виїхати за кордон за пошуками кращого життя, роботи. Саме тому, як наслідок, почастішали випадки створення сім'ї з особами різного громадянства, як на території нашої держави, так, і за кордоном. До актуальності цієї проблеми в сучасному житті, додає ще й той факт, що випадки присутності іноземного впливу на приватне життя українців збільшується, а законодавча нормативна база практично не зазнає змін. Тобто, важливим шляхом до вирішення цієї проблеми, є своєчасне правильне регулювання міжнародного права, по відношенню до всіх інститутів.

Аналіз досліджень і публікацій. У наш час багато вітчизняних та іноземних дослідників приділяє увагу щодо цієї теми, зокрема:

А. С. Довгерт, В. І. Кисіль, О. О. Мережко, О. Г. Турченко, К. А. Казарян. Нормативно-правову базу дослідження становлять міжнародні багатосторонні договори у галузі сімейного права, ратифіковані ВРУ, двосторонні договори між Україною та іноземною державою.

Метою статті можна вважати дослідження можливостей подолання конфлікту колізійних норм щодо регулювання сімейних відносин в міжнародному приватному праві.

Виклад основного матеріалу. З давніх часів шлюб, як союз чоловіка і жінки, є специфічною формою людських стосунків, необхідною для реалізації природної потреби у продовженні роду. Саме сім'я, виступає основою майбутнього розвитку суспільства. Право кожної країни світу містить норми, які регламентують відносини, пов'язані зі створенням і функціонуванням сім'ї, що є дуже важливим.

Законодавство майже всіх країн світу гарантує право на шлюб, але розбіжності внутрішнього правового регулювання цих країн зумовлює певні колізії в міжнародному праві. Наприклад,

якщо повнолітній громадянин України і 15-річна громадянка Франції бажають вступити в Україну у шлюб, то виникає колізія стосовно матеріальних умов укладання шлюбу, адже в Україні шлюбний вік для жінок становить 18 років [4, с. 210]. Говорячи про особливості форм і порядку укладання шлюбу за законодавством іноземних країн, то законодавчій практиці відомі дві основні форми - державна форма реєстрації шлюбу та релігійна. Досить багато держав взяли на себе практику щодо укладання шлюбу у відповідних органах (Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Швейцарія, Японія тощо). А в деяких країнах допускається укладання шлюбу лише в релігійних установах (наприклад, Ізраїль, Іран, Ірак, Кіпр, Ліхтенштейн та інші) [2]. Актуальним є третій підхід, відповідно до якого самі особи можуть вибрати форму укладання шлюбу – державну реєстрацію чи релігійну форму укладання шлюбу (Австралія, Англія, Бразилія, Іспанія, Італія, Канада тощо). В Україні визнається лише цивільна (державна) форма реєстрації шлюбу, що також має бути врахована, при укладенні шлюбу з іноземним громадянином.

Більшість країн регулюють питання сімейного права щодо прийняття законодавчих актів, що містять колізійні норми на національному рівні, зокрема Закон України «Про міжнародне приватне право», містить розділ 9 під назвою «Колізійні норми сімейного права». Також, Україна досить активно бере участь у підписанні ряду міжнародних договорів та конвенцій з кодифікації норм міжнародного сімейного права [2].

Розглядаючи нашу тему, важливо відповісти на запитання: які ж сімейні відносини варто розглядати як такі, що ускладнені іноземним втручанням? Відповідь на це запитання можна знайти в п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право», іноземний елемент – це ознака, яка характеризує приватно правові відносини, що регулюються цим законом, та виявляється в одній або кількох із таких форм: хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;

об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави; юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави.

Отже, іноземним суб'єктом відносин може виступати іноземна фізична чи юридична особа, яка знаходиться на території іноземної держави, юридичний факт про укладання чи розірвання шлюбу повинен бути на території іноземної держави.

Таким чином, сімейні відносини з іноземним елементом – це відносини, суб'єктом яких є іноземець чи апатрид, об'єкт яких знаходиться за кордоном, або створення, зміна чи припинення цих відносин має місце на території іноземної держави [8]. Тому, на регулювання подібних відносин розраховані норми, що містяться в Розділі 9 Закону України «Про міжнародне приватне право», та розділі 9 Сімейного кодексу України.

Сімейні відносини, з іноземним суб'єктом є досить поширеними в наш час, тому щоразу, при розгляді судом відповідних справ, виникає «зіткнення» двох чи більше законів, та виникає проблема «вибору» закону, що у міжнародному приватному праві має назву «колізійна проблема» [6, с. 89]. Наприклад, коли на території України укладається шлюб між іноземцем та громадянином України, виникає ряд питань перед тими, хто одружується, зокрема: за яким законодавством визначається дотримання формальних умов процедури укладання шлюбу, а за яким – матеріальних умов, за наявності чи відсутності яких залежить законність шлюбу? Від правильності вирішення питання залежить чи буде цей шлюб дійсним в Україні, та за межами нашої держави.

Законодавство про шлюб і сім'ю зарубіжних країн встановлює й перелік обставин, які є перешкодою для реєстрації шлюбу. Насамперед, це наявність родинних зв'язків між одруженими. Рідко, коли однаково регулюються законодавчими актами питання щодо реєстрації шлюбу між усиновителями та усиновленими, або з участю їх родичів [9]. У більшості країн забороняються шлюби між усиновителями й усиновленими. Заборонено укладати шлюб, якщо хоча б один з майбутнього подружжя перебуває в

іншому офіційно зареєстрованому шлюбі. Для того, щоб укласти новий шлюб, необхідно припинити попередній. У зв'язку з тим, що у національних паспортах іноземних громадян відсутні відомості про сімейний стан, їх власники повинні одночасно подати документ про те, що вони не перебувають у шлюбі, тобто довідку про сімейний стан. Зазначена довідка видається компетентним органом країни відповідного громадянства та легалізується консульською установою або дипломатичним представництвом України в цій країні [3]. Якщо в паспортах іноземних громадян є відмітка про припинення шлюбу, довідка про сімейний стан повинна бути пред'явлена за період після розірвання шлюбу. Варто наголосити, що подібні обставини, які перешкоджають укладанню шлюбу з іноземним громадянином закріплено й у законодавстві України, в ст.ст. 25-26 Сімейного кодексу України.

Окремою проблемою у сфері регулювання шлюбно-сімейних відносин є визнання розірвання шлюбу (розлучення), що мало місце за кордоном. Це визнання полягає у поширенні законної сили рішення іноземного суду (чи іншого правозастосовного органу) на територію України. Таке визнання може здійснюватися у двох формах: або у вигляді визнання іноземного судового рішення про розлучення судом України, або шляхом легалізації документа про розлучення, виданого за кордоном. До розірвання шлюбу застосовується законодавство держави: а) громадянами якої є подружжя в момент подання заяви; б) в установу якої подано заяву за умови різного громадянства осіб; в) спільного місця проживання осіб із різним громадянством; г) орган якої порушив справу, якщо особи мають різне громадянство та проживають на територіях різних держав.

Процедура розірвання шлюбів у міжнародному приватному праві має національні особливості [5]. Наприклад, розірвання шлюбу за взаємною згодою неможливе у Франції протягом перших шести місяців шлюбу. Англійська правова система передбачає, що заява про розірвання шлюбу не може бути надана, якщо з моменту укладення шлюбу не минуло трьох років. За законодавством США розірвання

шлюбу відбувається як в судовому, так і позасудовому порядку [3]. Проте позасудовий порядок можливий лише за наявності шлюбного договору між подружжям, в якому передбачено майнові права та обов'язки сторін та їх майнові права та обов'язки стосовно дітей.

На противагу вищезазначеним підходам щодо процедури розірвання шлюбу, є ряд країн, де подібна процедура навпаки – максимально спрощена. Так, у кількох штатах Мексики особиста присутність під час розлучення подружжя не вимагається: свою заяву вони можуть відправити поштою, і в такий самий спосіб отримати рішення суду. Відповідно до законодавства Швеції, шлюб може бути розірваний за заявою однієї зі сторін; при цьому позивач не повинен пояснювати суду причини розлучення, а суд – перевіряти, чи дійсно мав місце розпад шлюбу. Якщо друга сторона не заперечує проти розлучення, то шлюб розривається без призначення будь-яких строків. Такий підхід зумовлений концепцією невтручання держави в особисте життя своїх громадян [7].

Поява перших правил, а згодом і перших доктрин у сфері міжнародного сімейного права в національних законодавства багатьох країн пов'язана з виникненням численних колізій права через розвиток відносин між державами, в яких склалися власні норми сімейного права із чітко вираженими розбіжностями. Ці правила, що одержали назву колізійних норм, застосовувалися для розв'язання проблем, що виникають із колізії національних законів. Протягом тривалого часу сімейне право з іноземним елементом існувало і розвивалося тільки як колізійне право. У деяких країнах (Японія, США) така позиція збереглася і до нашого часу, там воно носить назву «колізійне право». Таке розуміння міжнародного сімейного права характерне і для українських представників цієї галузі. У багатьох країнах було прийнято відповідні закони або підготовлено проекти щодо міжнародного права, що вміщували в собі норми сімейного права: Закон про міжнародне приватне право в Угорщині (1970), та Швейцарії (1987), та Закон України про міжнародне приватне право (2005) [4].

Підставою виникнення колізій у галузі шлюбно-сімейних відносин є застосування у

різних державах різного правового регулювання до однакових фактичних обставин. Правова система кожної держави закріплює такий інститут сімейного права, як укладання шлюбу. При цьому національне законодавство звичайно містить як власне поняття шлюбу (шлюб-договір, шлюб-статус, шлюб-партнерство), так і власні вимоги щодо його дійсності. Ці вимоги можна поділити на групи: вимоги до осіб, які укладають шлюб (шлюбний вік, стать, наявність і ступінь споріднення, добровільна згода на шлюб сторін, їх батьків чи інших осіб, відсутність попереднього нерозірваного шлюбу, стан здоров'я та ін.). Такі вимоги ще називають матеріальними. Недодержання матеріальних вимог тягне за собою визнання шлюбу недійсним. Разом із тим наявність у кожній державі власних матеріальних вимог до осіб, які укладають шлюб, сприяє виникненню «кульгаючих відносин» — таких відносин, які одержали неоднакову оцінку в праві різних держав, тобто в одній державі визнаються юридично дійсними, а в іншій — вважаються нікчемними і не породжують жодних правових наслідків.

У законодавстві різних держав містяться великі розбіжності щодо шлюбного віку осіб, які укладають шлюб. Наприклад, за законодавством Франції шлюбний вік для чоловіків становить 18 років, для жінок — 15 років, в Японії відповідно 18 і 16, в Іспанії — 14 і 12, у США в різних штатах шлюбний вік може коливатися від 15 до 21 для чоловіків і від 14 до 18 для жінок. У деяких державах взагалі не встановлено вікового цензу для осіб, які укладають шлюб, зокрема, шлюбний вік не передбачено законодавством Ємену [9]. В кожному конкретному випадку він визначається індивідуально: 10-річний юнак і 9-річна дівчина можуть бути визнані повнолітніми і одержати право на шлюб (за умови досягнення ними статевої зрілості). За законодавством більшості держав шлюбний вік може бути знижено за наявності поважних причин відповідним компетентним органом (наприклад, за законодавством Італії у виключних випадках шлюбний вік може бути знижено на два роки відповідно до постанови державного прокурора при суді). Згоду законних представників на шлюб неповнолітніх пе-

редбачають законодавство Франції та Англії (до 21 року), Німеччини (до 18 років) та деяких інших держав.

Взаємна згода сторін на укладання шлюбу є обов'язковою у більшості європейських держав (Франція, Велика Британія) та США, проте у мусульманських державах таку умову укладання шлюбу не передбачено. Відповідно до сімейного законодавства Ємену, Ірану, Пакистану від імені нареченої шлюбний договір укладає її батько або опікун, який може видати заміж неповнолітню дівчину без її згоди [10, с. 62].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що подібні розбіжності матеріального права стосовно укладення і розірвання шлюбів певним чином впливають на розбіжності у колізійному регулюванні даної сфери. Також у відповідності до законодавства іноземних держав форма шлюбу повинна визначатися за місцем його укладання, а матеріальні умови визначаються за особистим законом кожної з осіб, які укладають шлюб. При практичному вирішенні подібних колізійних проблем у сфері шлюбно-сімейних відносин недостатньо знати лише колізійну норму і положення законодавства держави, до якої вона відсилає. Потрібно також передбачити можливість зворотного відсилання і відсилання до права третьої країни та враховувати положення чинних міжнародних конвенцій та договорів між державами, які певним чином регламентують вирішення тих чи інших колізійних проблем.

Література

1. *Про* правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-4 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 30. – Ст. 301.
2. *Про* міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-4 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.
3. *Міжнародне приватне право: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. /* Аляб'єва Н. та ін., за ред. С. Кузьменка. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 315 с.

4. Розгон О. Укладання шлюбу громадянина України з іноземцем за кордоном / О. Розгон // Юридичний Радник. – 2011. – № 6 (60). – С. 1-8.

5. Шимон С. І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн: навч. посіб. / С. І. Шимон. – К.: КНЕУ, 2004. – 220 с.

6. Овчаренко А. Визнання реєстрації та розірвання шлюбу за двосторонніми міжнародними договорами, укладеними Україною / А. Овчаренко // Юстиніан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.justinian.com.ua

7. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

8. Жушман В. П. Міжнародне приватне право: підручник / В. П. Жушман, І. А. Шуміло. – Х.: Право, 2011. – 320 с.

9. Кузьменко С. Г. Міжнародне приватне право: навч. посіб. / С. Г. Кузьменко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 316 с.

10. Барціц І. М. Міжнародне право і правова система Росії / І. М. Барціц // Журнал російського права. – 2001. – № 2. – С. 61-71.

References

1. *Pro pravovyj status inozemciv ta osib bez gromadjanstva: Zakon Ukrainy vid 22 veresnja 2011 r. № 3773-4 // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2011. – № 30. – St. 301.*

2. *Pro mizhnarodne pryvatne pravo: Zakon Ukrainy vid 23 chervnja 2005 r. № 2709-4 //*

Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2005. – № 32. – St. 422.

3. *Mizhnarodne pryvatne pravo: navch. posib. dlja stud. vyshh. navch. zakl. / Aljab'jeva N. ta in., za red. S. Kuz'menka. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2010. – 315 s.*

4. *Rozgon O. Ukladannja shljubu gromadjanyna Ukrainy z inozemcem za kordonom / O. Rozgon // Jurydychnyj Radnyk. – 2011. – № 6 (60). – S. 1-8.*

5. *Shymon S. I. Cyvil'ne ta torgove pravo zarubiznyh kraj'n: navch. posib. / S. I. Shymon. – K.: KNEU, 2004. – 220 s.*

6. *Ovcharenko A. Vyznannja rejestracii' ta rozirvannja shljubu za dvostoronnimy mizhnarodnymy dogovoramy, ukladenymy Ukrainuju / A. Ovcharenko // Justynian [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: www.justinian.com.ua*

7. *Simejnyj kodeks Ukrainy vid 10 sichnja 2002 r. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>*

8. *Zhushman V. P. Mizhnarodne pryvatne pravo: pidruchnyk / V. P. Zhushman, I. A. Shumilo. – H.: Pravo, 2011. – 320 s.*

9. *Kuz'menko S. G. Mizhnarodne pryvatne pravo: navch. posib. / S. G. Kuz'menko. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2010. – 316 s.*

10. *Barcic I. M. Mizhnarodne pravo i pravova systema Rosii' / I. M. Barcic // Zhurnal rosijs'kogo prava. – 2001. – № 2. – S. 61-71.*

**CONTENTIOUS REGULATION OF FAMILY LEGAL RELATIONS
IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW: WAYS FOR MANAGEMENT
OF CONFLICTS**

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: civilne@meta.ua

Purpose: *the article deals with the problem of conflict regulation of family legal relations at the international level, which is conditioned by various religious, national, socio-economic and everyday features that play a significant role in the formation of acts of national legislation, in particular family law.*
Methods of research: *used methods of analysis, comparison and synthesis.* **Results:** *a series of measures to resolve the conflict between family law is proposed.*

The rapid pace to European integration, the signing of the visa waiver agreement with Ukraine on the 17th of May 2017, has led to a rapid increase of the number of foreign citizens on the territory of Ukraine, in particular, the increasing of the number of families with different nationalities. The military conflict, the economic crisis in Ukraine has forced many young Ukrainians to go abroad in a search of a better life and work. That is why, as a consequence, cases of creation of a family with persons of different nationality, both in the territory of our state, both, and abroad became more frequent. The urgency of this problem in modern life, adds also the fact that the cases of the presence of foreign influence on the private life of Ukrainians increases, and the legislative regulatory framework is practically unchanged. In addition, an important way to solve this problem is to correct the regulation of international law timely, in relation to all institutions of public administration.

Keywords: *foreign element; conflicts; family relations.*